



Η εξιστόρηση μιας ολόκληρης εποχής

ΤΗΣ ΝΙΚΗΣ ΤΡΟΥΛΛΙΝΟΥ

Οι εκπομπές του πρό-
ωρα χαμένου Πά-
νου Γεραμάνη στο
ελληνικό ραδιόφω-
νο δεν χρειάζονται
συστάσεις. Χιλιά-
δες οι ακροατές και οι ακροά-
τισσες εδώ στον τόπο μας, εκεί
μακριά στα ξένα, στα καφε-
νεία, στα καράβια και στα μονα-
χικά δωμάτια. Ο Γεραμάνης με
τις απίστευτες γνώσεις του για
το λαϊκό τραγούδι, με τη μνή-
μη που διέθετε σε εποχές που
δεν ξέραμε καν τι θα πει «γκου-
γκλάρω» κι έχω έτοιμη την πλη-
ροφορία, ο προσεχτικός και
επίμονος ερευνητής Γεραμά-
νης που διάβαζε άπειρα έντυ-
πα και βιβλία, έκοβε με το ψαλι-
δάκι και τακτοποιούσε το αρχείο
του, συναντούσε ανθρώπους να
ακούσει τις ιστορίες τους, και με
τη σίγουρη και ανυπόκριτα γο-
ητευτική φωνή του να τα φέρει
όλα στα ραδιοκύματα, στα αυ-
τιά μας.

Το βιβλίο έχει ξεκινήσει το
ταξίδι του από το καλοκαίρι του
2016· εννέα χρόνια δουλειάς·
να απομαγνητοφωνηθεί ένας
τεράστιος όγκος υλικού με την
παραχώρηση και άδεια της ΕΡΤ
Α.Ε. και να μαζευτεί επιπλέον
υλικό από προσωπικά αρχεία
ακροατών του Γεραμάνη, για να
φτάσει στα χέρια μας (με πλού-
σιο επίσης φωτογραφικό υλι-
κό) ένα καταπληκτικό βιβλίο
τριακοσίων πενήντα σελίδων
μεγάλου μεγέθους. Ναι, κατα-
πληκτικό. Γιατί καταπληκτικό;
Η κυρία Ναυσικά Γεραμάνη και
η έμπειρη δημοσιογράφος και
συγγραφέας Μαριάννα Τζια-
ντζή δεν ακολουθούν τον εύκο-
λο δρόμο, δεν μας παραδίδουν
ένα ανθολόγιο συνεντεύξε-
ων που ο Γεραμάνης με αγάπη
έπαιρνε από τους λαϊκούς βάρ-
δους, τους ήρωές του ουσιαστι-
κά. Αυτό θα ήταν η εύκολη και
ρουτινιάρικη λύση.

Οι δυο κυρίες ακολουθούν
τον δύσκολο δρόμο, «στήνουν»
ένα μυθιστόρημα, το μυθιστό-
ρημα μιας ολόκληρης δύσκο-
λης εποχής –και μιας γενιάς,
θα έλεγα. Τα δεκαπέντε χρό-
νια της άνηθης του λαϊκού
τραγουδιού, 1950 με 1965, που



Πάνος Γεραμάνης και «Λαϊκοί Βάρδοι» Στιγμές από τη ζωή τους

Εισαγωγή,
Κείμενα,
Σημειώσεις,
Επιμέλεια:
Ναυσικά
Γεραμάνη,
Μαριάννα
Τζιαντζή
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΤΟΠΟΣ, 2025

ο Γεραμάνης παρουσίασε στις
εκπομπές του για άλλα δεκα-
πέντε χρόνια στην ΕΡΤ, 1990 με
2005, μέσα από τις συναντήσεις
του μπροστά στο μικρόφωνο με
τους δημιουργούς του φαινομέ-
νου «λαϊκό τραγούδι», αποσυ-
ναρμολογούνται και συναντιού-
νται ξανά πάνω στον καμβά ενός
χειροτεχνήματος που τιμά δι-
πλά το έργο του Γεραμάνη. Σε
δεκατρία κεφάλαια απλώνουν
το ιστορικό, πολιτικό, κοινωνικό
πορτρέτο της Ελλάδας, με σπον-
δυλική στήλη το λαϊκό τραγούδι
και τους ανθρώπους του: συνθέ-
τες, τραγουδιστές και τραγου-
δίστριες, στιχουργοί και φυσικά
οργανοπαίχτες έχουν τον λόγο
και αφηγούνται: Της φτώχειας
τα παιδιά. Η διασκέδαση, τα μα-
γαζιά. Για το μπουζούκι και άλ-
λα όργανα. Φωνοληψίες. Πανη-
γύρια. Αμερική, περιοδείες στο
εξωτερικό. Γνώμες για παλιούς
και νέους καλλιτέχνες. Οι πλού-
σιοι ξεφαντώνουν. Πυναίκες στο
πάλκο. Τις πταίει; Οι ξεχασμέ-
νοι, οι αδικημένοι. Κάποιοι να
με ανακαλύψει. Μικρές ιστορίες.

Ναι, η ανάγνωσή μου ήταν η
ανάγνωση ενός μυθιστορήμα-
τος. Από τα χρόνια που μπορεί να
διαθέτω μνήμη σε μια γειτονιά
που «όσο και να είμαστε φτωχοί
/ και μαύρες ώρες ζούμε / τρα-
βάμε μπρος με τη δουλειά / σαν
τα χαρούμενα πουλιά / μια προ-
κοπή να βρούμε» (στίχοι Κ. Μά-
νεσης, σύνθεση Λ. Καρνέζη και Κ.
Παπαδόπουλου, τραγούδι Στέλι-
ος Καζαντζίδης, 1961). Ναι, η πα-
λιά πόλη των Χανίων και οι γειτο-
νιές της, διαπασών στα «ράδια»
οι φωνές του Στράτου Διονυσί-
ου, της Ρίτας Σακελλαρίου, του
Πάνου Γαβαλά, η Δούκισσα και η
μεγάλη Μοσχολιού, οι παράγκες
στον προμαχώνα της Σάντα Λου-
σία και το σινεμά «Ρεγγίνα», ται-
νίες της εποχής, δακρύβρεχτες
οι πιο πολλές, και τα τραγούδια
του έρωτα και της ξενιτιάς πάνω
στο θαυματουργό πανί της οθό-
νης. Η Μπέλλου λέει: «Πήγαι-
να στην Ομόνοια κι έπαιρνα δυο
κουλούρια, γιατί όλη μέρα τρά-
βαγα καρότσια, έκανα τον αχθο-
φόρο [...] έκλαιγα ...» και πώς να
ξεχάσεις τον κουλουρά μπροστά
από το σχολείο, φτωχός άνθρω-
πος, όλο λαϊκά τραγουδούσε.

Για τη διασκέδαση και τα μα-
γαζιά της εποχής, τι θαυμάσι-



Πάνος Γεραμάνης

**Σε δεκατρία κεφάλαια
απλώνεται το
ιστορικό, πολιτικό,
κοινωνικό πορτρέτο
της Ελλάδας, με
σπονδυλική στήλη
το λαϊκό τραγούδι
και τους ανθρώπους
του: συνθέτες,
τραγουδιστές και
τραγουδίστριες,
στιχουργοί
και φυσικά
οργανοπαίχτες
έχουν τον λόγο και
αφηγούνται**

ες οι περιγραφές των γνωστών
στεκιών του λαϊκού τραγουδιού,
οι Τζιτζιφιές του Πάνη Παπαίω-
άννου, η Κουμουνδούρου και η
οδός Λένορμαν, Νίκαια και Κο-
ρυδαλλός, στου «Κεφάλα» και
στον «Περβόλα», στο Χαϊδάρι ο
Στελλάκης με τα «Κουνέλια», ο
«Μαργωμένος» στον παραλια-
κό. «Τα σαββατοκύριακα, στη νη-
σίδα που έχει στη μέση ο δρόμος

μαζευόταν ο κόσμος [...] παρα-
λία από πίσω, ερχόντουσαν οι οι-
κοδόμοι και κάνανε πικ νικ ολο-
νύκτιο. Ακούγανε και τη μουσική
τους και κοιμόντουσαν στα βό-
τσαλα», λέει η Δούκισσα. Οχι πως
λείπουν από το βιβλίο οι βραδιές
στην «Τριάντα τον Χεϊλά» ή στου
«Τζίμη του Χοντρού», με τον Τσι-
τσάνη και την Μπέλλου.

Καταπληκτικές οι εικόνες στα
πανηγύρια, κούραση και γέλιο,
επαρχία με χώμα στο πάλκο, ρε-
τσίνα και για το μεροκάματο των
μουσικών κάτι δραχμές της επο-
χής. Οι πλούσιοι βεβαίως είναι
αλλιώς. Το μπουζούκι έχει γίνει
μόδα, «μπήκαν οι γούνες στα λα-
ϊκά μαγαζιά» λέει ο Μίμης ο Μά-
νεσης, ο Ωνάσης δεν περνά από
την Αθήνα αν δεν πάει στου Ζα-
μπέτα, και η Δούκισσα στον
Σκορπιό γραμμή μετά το μαγα-
ζί, με αεροπλάνο και κρις κραφτ,
η Τζάκι Ξυπόλητη, ο Εμπειρικός
τακτικός πελάτης στα μαγαζιά...
Πώς το ρεμπέτικο δημιουργού-
σε ρωγμές μέσα στην κοινωνία;
Η απλώς ήταν το folkλόρ;

Η Αμερική έχει τη μερίδα του
λέοντος ως κεφάλαιο, βασικό κί-
νητρο το οικονομικό, οι πρώτης
γενιάς μετανάστες είχαν ortho-
ποδήσει, σύλλογοι και ενώσεις
συντοπιτών, τα μεροκάματα κα-
λά και η διαμονή πληρωμένη,
υπογράφονταν και συμβόλαια.
Οι περισσότεροι λαϊκοί βάρδοι
της εποχής πήγαν για δουλειά

29-11-2025



Δεξιά, η Βίκυ
Μοσχολιού
μιλά στον Πάνο
Γεραμάνη.
Απέναντί του, η Μαρίκα
Παπαγιάννη, η πιανίστα
Ευαγγελία
Αργαράκη και ο
Γιάννης Τσιτσάνης,
με φωτογραφία
αποβλημένη στην
Αττική του Αττικισμού.

